

Norske domstoler og samisk rett

I et innlegg i Nordlys 19. februar 2021 uttaler sametingspresident Aili Keskitalo og sametingsråd Silje Muotka at domstolene har manglende forståelse for samiske sedvaner og rettsoppfatninger. Innlegget var et oppspill til en sak om rettssikkerhet for samer i Sametingets plenum i mars d.å. I saksfremlegget skriver Sametingsrådet at temaet er aktualisert de siste årene, «da det har falt Høyesterettsavgjørelser der samiske interesser har tapt, til sterke reaksjoner fra store deler av det samiske samfunnet og fra samerettslig ekspertise. Dette [...] kan svekke samers tillit til rettssystemet». Under plenumssesjonen sluttet et stort flertall seg til forslag for å styrke samisk rettssikkerhet og arbeide for å dekke rettshjelpsbehovet.

Fra slutten av 1800-tallet og 100 år fremover hadde samene sjelden noe godt i vente når den tredje statsmakt forkynte sine avgjørelser. Rett etter årtusenskiftet tok også domstolene et oppgjør med fornorskningstiden. I Selbudommen (Rt. 2001 s. 769) la Høyesterett i plenum vekt på at reindrift skulle vurderes som reindrift – og ikke som sauehold, noe som medførte at reindriftspartene fikk stadfestet sin rett. Senere samme år vektla Høyesterett på nytt samisk kultur, noe som ledet til at folket i Manndalen i Troms fikk fastslått sin eiendomsrett til Svartskogen (Rt. 2001 s. 1229). Stortingets justiskomiteé uttalte senere at de to dommene «har gitt anvisning på hvordan tradisjonell samisk bruk skal anses som grunnlag for rettsserverv».

I Stjernøydommen (HR-2016-2030-A) var det lite å se til disse anvisningene. Det ble forklart med at reindriftspartene hadde krevd vel mye, og om noen skulle ha eiendomsrett, måtte det være det samiskættede bygdefolket på øya. Utfallet ble at statens suksessor Finnmarkseiendommen (FeFo) beholdt retten. Heller ikke Jovsset Ánte Sara-dommen (HR-2017-2428-A), hvor Høyesterett kom til at en ung reineier måtte slakte ned flokken sin, gikk reindriftens vei. I nyttårstalen i 2018 uttalte sametingspresidenten at dommen var urettferdig, og at når den norske staten er bygget på territoriet til to folk, må «rettsstaten [...] bygge på rettsforståelsen til to folk».

Talen var knapt holdt da Høyesterett ble satt i plenum for å ta stilling til et bygdelags krav om å forvalte bruksretter de uomtvistelig hadde. Kravet i [262]Nessebydommen (HR-2018-456-P) ble avvist av en samlet rett som mente at staten hadde disponert privatrettslig i området fra 1780. Dermed var retten til restitusjon i ILO-konvensjon 169 uten betydning.

Førstvoterende fremhevet det hensiktsløse i kravet ved å uttale: «Lokalbefolkningen har ikke gjort gjeldende krav om eiendomsrett. Det ville etter mitt syn heller ikke vært grunnlag for et slikt krav.»

Utfallet i Nessebysaken kunne forklares i at reindriftssamene tok FeFos side og at området var brukt av andre. Det var ikke tilfellet i Gulgofjord, hvor etterkommere av sjøsamer fra en bygd som ble fraflyttet i 1970, krevde eiendomsrett til sin nære utmark. Ved å legge tung vekt på statlige disposisjoner som knapt hadde funnet sted, feide Utmarksdomstolen av veien all tvil om at FeFo eide tvisteområdet (UTMA-2017-62459). Sametinget konstaterte senere i sin rapport til FNs rasediskrimineringskomité at domstolen «har lagt avgjørende vekt på tidligere statlige urettmessige disposisjoner som rettsstiftende, til fortrensel for allerede opparbeidede samiske rettigheter».

Saken om Øyfjellet vindkraftverk nær Mosjøen er så langt den siste i samisk disfavør. Jillen-Njaarke reinbeitedistrikt hadde krevd byggestans i påvente av dom om byggingens lovlighet. Kraftverket, som ifølge utbyggernes nettside blir Norges største, vil stenge distriktets flyttleie og dermed stride mot reindriftsloven. Oslo byfogdembete fant imidlertid ikke at det var grunn til å vente på avklaring av lovligheten. Prisen for å opponere mot utbyggingen ble skyhøy; etter fire dager i retten måtte reiene ut med kr 1,77 mill. til Øyfjellet Wind AS og Eolus Vind Norge Holding AS. I ankesaken nylig fant ikke Borgarting lagmannsrett (LB-2020-172267) disse kostnadene problematiske. Det var heller ikke stengninga av flyttleia, da reinen kunne nytte andre vinterbeiter eller bli flyttet med lastebil.

To prinsipielle saker står nå for Høyesterett. I saken om svenske Saarivuoma samebys beiterett i Norge ventes dom i disse dager. Den 25. august skal Høyesterett i storkammer behandle lovligheten av byggingen av Fosen vindkraftverk, et kraftverk som kniver med Øyfjellet om å være Norges største reindriftingsinngrep. At saken kommer opp *etter at* inngrepene er gjort og irreversible skader skjedd, og at staten med regjeringsadvokaten har meldt seg i saken – ikke for å bidra til at folkeretten blir overholdt, men for at et mulig folkerettsstridig inngrep ikke blir kjent rettsstridig – gjør at den vil bli fulgt ekstra nøye fra samisk hold.

I likhet med Sametinget har også Domstolkommisjonen satt fokus på samenes situasjon i domstolene (i NOU 2019: 17 og NOU 2020: 11) og etterlyst innsikt og kunnskap hos dommere og den enkelte domstol på samerettens område. Det gjenstår å se hvordan domstolene – og særlig vår høyeste rett – vil besvare bestillingene fra Sametinget og Domstolkommisjonen.

Øyvind Ravna